

Lletres del mas

Per Martí Domínguez

Retaule del Faig Pare

Publicat el 2 de maig de 2022
Núm. 1977

Avance per una senda cap a la fageda del Retaule, al bell mig del Parc Natural d'Els Ports. El dia és clar, i els farallons calcaris del barranc de la Fou contrasten en el cel blau intens, amb núvols esfilagarsats emportats pel vent. El totestiu refila a les branques nues dels roures valencians, amb les macarulles pengim-penjan, i la senda està puntejada per les violetes i anemones, que sobresurten entre la pinassa banyada, com petites joies florals. Els boixos donen al camí una consistència atapeïda, verda i groguenca, i les aurores (*Anthocharis euphenoides*) es creuen amb el seu vol en ziga-zaga, freturós i elèctric, deixant un estel de groc i vermell en l'aire. Algunes s'aturen als romers florits, altres als corners, que esclaten en flors blanques estrellades. Ha plogut molt aquests dies passats, i el Salt de Robert xorra en una cascada majestuosa, donant lloc al riu impetuós de la Tenalla, que ressona entre els congosts de les muntanyes. Tot plegat la sensació és de natura plena i intensa, de renovació i de vida.

Camine a poc a poc, i després de passar el Pi Gros, arribe a la Font del Retaule, que raja com mai, sota l'ombra d'un teix. Allí veig un rodal de primules (o primaveres), bledanes i florides, amb aquelles floretes delicades, una mica campanulades, d'un groc macilent i distingit. Potser no hi ha flor més delicada i humil. El seu nom llatí fa referència a ser "la primera", la primera a florir a la primavera. I per això, en la iconologia cristiana, se l'atribueix a l'Encarnació de Crist: "*Haec est lesse virgula/ Ex qua veris primula/ Gloriosa prodiit*". I, per això també, el monjo cistercenc Guillaume de Deguileville, en *Le Pèlerinage de l'Âme*, un llarg poema d'onze mil versos, va descriure la Verge Maria coronada de primules. Fins a convertir-se en la flor mariana més estimada, per la seua puresa i humilitat: "*Gratulare, o Maria / Florum veris primula*", i fins i tot oposar-la a la rosa: "*Fructu flos non deflorescit / Et aeternum non marcescit / Veris rosa primula*".

Diego Mir

Ho pense mentre m'endinse pel camí de la fageda, on les primules creixen a les dues bandes, com en una mena d'ofrena floral. Els faigs van obrint les seues fulles translúcides, delicades i prisades, com falde de ballarina. Tot pren una encarnació àuria, amb la llum filtrada per aquelles fulles d'un verd elèctric. Aquella fageda és la més meridional d'Europa, un relict botànic ple de valor naturalístic, però, a més a més, tot aquell ambient arredossa un encanteri especial, una atmosfera seràfica i pura, que amera l'ànima. Avance en silenci fins a arribar al Faig Pare, aquell faig monumental, de branques torturades i arrels laocoontians, que creix arredossat en una de les falde del camí, com en una capella natural. Les primules s'estenen fins als seus peus, com celebrant que el vell faig, arbre evitern, ha començat a brostar un nou any.

Veig també algunes aurores volant pels encontorns: també són les primeres papallones a aparèixer, i aviat pondran els ous en les biscutel·les o herbes de Santa Llúcia, i les seues larves es nodriran durant uns pocs mesos, fins a fer el capoll en un lloc arrecerat de la planta. I esperaran fins a l'any següent, passant els freds mesos d'hivern en estat de crisàlide, suportant el gel i la neu, per a emergir del seu refugi els primers dies càlids d'abril i celebrar l'arribada d'un nou cicle de vida. I allí, als peus del Faig Pare, pense en aquesta misteriosa renovació de la vida. I com aquest arbre estimat haurà viscut tantes i tantes primaveres, envoltat d'aurores, primules, violetes i anemones. Aquell espectacle, *toujours recommencé*, del ressorgiment màgic i inexplicable de tot.

Plana sense por, xoriguer!

Publicat el 20 de desembre de 2021
Núm. 1958

Tot just arribat a la meua horteta ecològica, veig un xoriguer aturat al cel, fent l'aleta, planant sobre el barranc. El mire una llarga estona, admirat del seu domini del vol. Pense que el nom castellà "cernícalo" és perfecte per tal de descriure aquell comportament, que resulta tan significatiu i espectacular. L'etimologia prové del llatí *cerniculum*, que significa "garbellar", i per extensió discernir, valorar, ataüllar. El "cernícalo" és l'ocell que ataülla i discerneix. I així és: la tensió que aconsegueix en vol, mantenint-se fixat en un punt, escrutant el terra on potser ha descobert una presa, fent batre les ales amb aquell moviment frenètic, i obrint les plomes caudals per tal de rectificar el moviment i mantenir-se estable, resulta vertaderament admirable. Una rúbrica ornítica intransferible.

Josep Carner li va dedicar uns versos al Bestiari: "Ell, que és falcó petitó,/ plana en l'aire sense por;/ a l'estiu, el xoriguer/ té un ventall: la seva cua". Potser Carner no excel·lia com a naturalista, i el seu colpet d'ull final és una mica infantil, però tant se val, el xoriguer "plana en l'aire sense por". El diccionari Alcover-Moll també recull "una noia molt xoriguera", per tal de definir una persona enriolada, alegre, enèrgica, valenta. I en Rondalles de rondalles, es pot llegir: "y axí nunca paraven en torreta/ ni feen cosa en casa,/ sinó que sempre anaven com a orats,/ amunt e avall, fets uns soliguers". El comportament abrandat d'aquest ocell ha donat lloc a tota mena de metàfora visual: ser uns "soliguers" (per anar com esperitats), ser una dona xoriguera (per ser efusiva i cridanera).

Diego Mir

I, tanmateix, el nom català res té a veure amb el vol de l'ocell, i prové del llatí "soricariu", derivat de "sorex", "rata", perquè aquest s'alimenta principalment de rosegadors. Si el nom castellà al·ludeix a la seua manera de caçar («*vol du Saint-Esprit*», diuen en francès), el català es refereix a la seua dieta biològica. Són dues maneres de copsar la idiosincràsia d'un ocell.

En canvi, en francès l'anomenen *crécerelle* o *crécelle*, que prové del llatí "crepo" "esquerdar" i "crepitare" "emetre un soroll sec i repetit". En anglès s'anomena "krestel", pres del francès i que també al·ludeix al seu crit. Així doncs, el xoriguer és l'ocell que plana, menja ratolins i que té un cant estrident.

Però, curiosament, el xoriguer també ha donat nom a un peix de les nostres costes, amb unes aletes pectorals ocellades i molt desenvolupades, com si foren ales. Com diu una mica estranyat Joan Coromines, al Diccionari etimològic, recollint un testimoni de Sant Pol de Mar: "té com ales; molt mala 'fesomia', de color mig violat". Per això, en alguns llocs també rep el nom de "dimoni". I, tanmateix, aquell peix ni és volador, ni s'allunya massa dels fons arenosos pels quals va capturant petits crustacis (el vertader peix volador és l'orenyola). Però quan se'l pesca emet un soroll sec que recorda el clam del xoriguer, i així, per aquella rebuscada analogia, fou batejat pels nostres pescadors amb aquell nom ornític.

Ho pense, mentre el xoriguer es deixa emportar pel corrent d'aire, i s'allarga fins a un altre camp, on reinicia la seua inspecció entre els tarongers. El xoriguer plana creant un moment de suspens, estamordint tota cuca viva. Pense com la percepció dels homes és fluctuant: si els castellans l'anomenen pel seu vol i els catalans per la seua dieta, els francesos ho fan pel seu cant, que alhora ha estat el que s'ha fet servir en la nostra llengua

per a definir aquella mena de peix amb ales (Coromines). Són capricis de la filologia, que sempre són fascinants. Els tortuosos i incerts camins que animen les paraules. Mire allunyar-se el xoriguer i li desitge bona sort en la seua ruta cap al sud. Plana sense por, xoriguer! Garbella bé i bona caça!

Els estornells de Dürer

Publicat el 13 de desembre de 2021
Núm. 1957

Anant cap a Xàtiva, veig un estol d'estornells volant sobre un camp plantat de caquis. La imatge té una bellesa continguda, amb els fruits vermells pengim-penjam i el vol sincronitzat dels ocells, sobre un cap al tard de color malva. Resulta admirable aquella coreografia aèria, aquell massa fluida que es mou amb un ritme incert i imprevisible, màgic, com si els ocells seguien algun tipus de melodia. Veure'ls sempre és un espectacle, que va acompanyat per la seua xerradissa, una mena de vals ornític contemporani.

Un equip de científics italians (entre ells Giorgio Parisi, premi Nobel de Física d'enguany) va demostrar, mitjançant reconstruccions de 3D, que els estornells de cada estol volen a la mateixa velocitat, per tal de poder mantenir el grup compacte. Això ho aconsegueixen seguint dos principis fonamentals: el primer, la capacitat per a comunicar-se entre ells, com si existira una mena de xarxa invisible que els unira, de tal forma que cadascun d'ells pot saber en tot moment quin emplaçament ocupa en la bandada. En segon lloc, els estornells volen contra la llum i intenten sempre mantenir-se a l'ombra de la silueta d'un congènere, evitant les zones clares. Aquests investigadors també varen observar que cada ocell es relaciona amb altres set: d'aquesta manera, si un d'ells detecta una amenaça la comunica de manera immediata, i quasi de forma simultània el grup és informat i reacciona a l'estímul com un sol organisme.

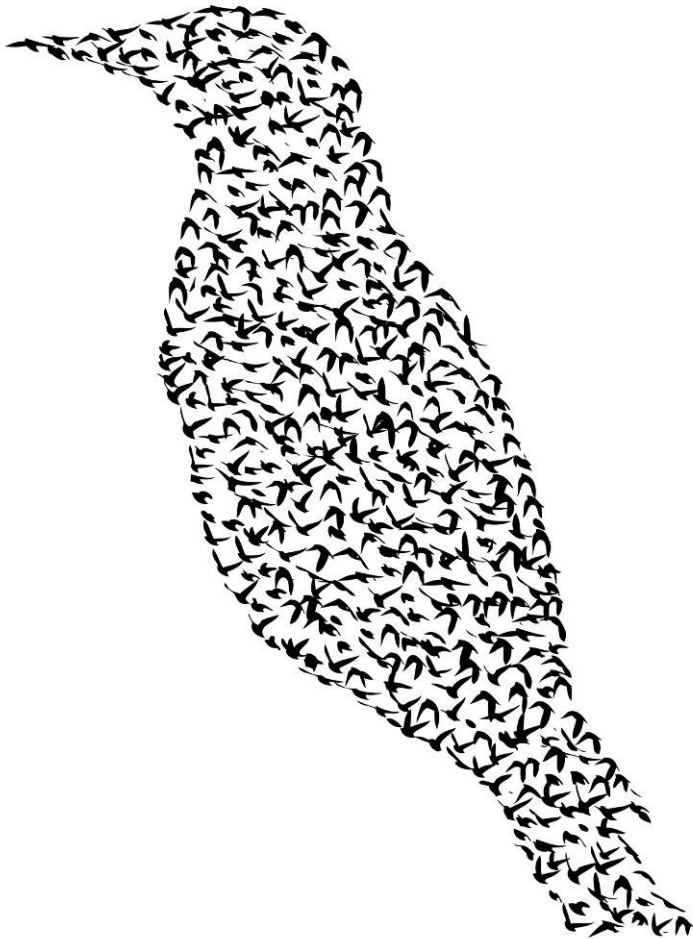
Diego Mir

Tot i això, el vol dels estornells encara és un misteri. Els científics es pregunten quines foren les pressions de selecció que conduïren a aquell perfeccionament del vol, per a aconseguir aquella sincronia tan perfecta. I quin rèdit evolutiu trauen, per què fan aquelles formes extravagants al cel, què persegueixen amb la coreografia,... Aquella bandada es transforma en alguna cosa als ulls del depredador? Aquella manera de volar és una forma d'espantar les aus rapinyaires? O bé és un recurs per cohesionar el grup?

Albrecht Dürer, en el famós gravat de sant Eustaqui, va representar un caçador agenollat i estupefacte al davant d'un cérvol amb un crucifix a la cornamenta. Dürer mostra el cavaller acabat de descavalcar, i el cavall mira cap al públic, amb una mirada fixa, quasi interrogativa, com si estiguera dotada d'enteniment humà. Al seu voltant, descansen cinc gossos, del tot indiferents a aquella sacra escena. Dürer va realitzar aquest gravat l'any 1501, per tant és quasi contemporani del famós estudi d'un prat, o de la incomparable aquarel·la de la llebre. El seu domini per al dibuix és magistral, i al fons del paisatge, en una perspectiva perfectament reeixida, destaca un preciós castell, amb les seues torres emmerletades. I sobre aquestes un estol d'estornells fa una passada, que el burí de l'artista de Nuremberg fixa com petits punts alats, mantenint entre ells una distància. Però el més curiós és que el pintor crea alhora amb tots aquells punts la forma visual d'un gran ocell, amb un cos central i dues ales. Volia suggerir Dürer que els estornells formen una mena de supraorganisme? O és un simple joc visual de l'artista?

Tant se val, Dürer, com en tants altres coses, fou el primer en fixar el vol dels estornells. Certament, el vol

d'aquests ocells és tan fascinant que el prodigiós cérvol de sant Eustaqui ens sembla poca cosa. Anys abans, Pisanello havia pintat la mateixa escena eustaquià, però en aquest cas un dels gossos de la canalla lladra amenaçador al cérvol. I en lloc d'estornells, el pintor de Pisa hi va posar pelicans, perquè segons la tradició cristiana aquests alimenten les cries amb la seua sang, picotejant-se el pit fins a fer-lo sagnar. Per això, són el símbol de la Passió, perquè Crist, com el pelicà, es va sacrificar pels seus fills, nodrint-los amb la seua sang... Però aquesta, és clar, ja és tota una altra història i poc o res té a veure amb el misteri dels estornells.

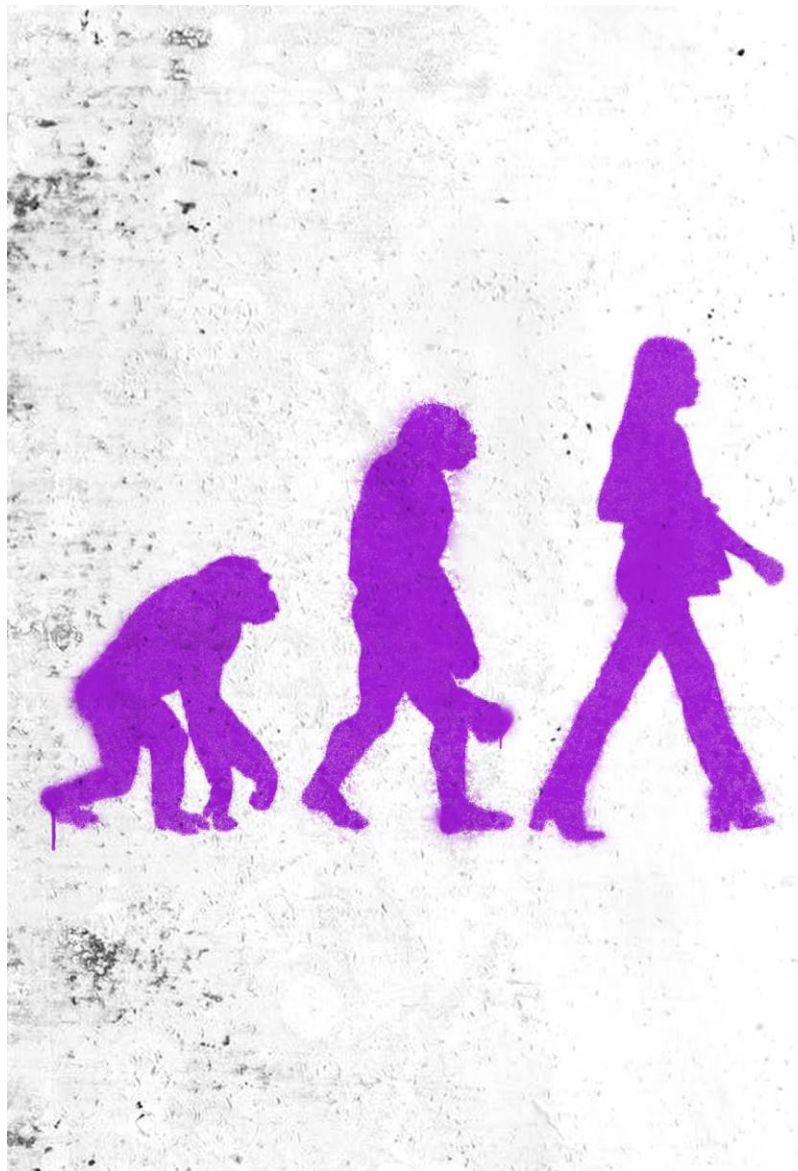

Darwin contra Darwin

Publicat el 29 de novembre de 2021
Núm. 1955

En la recent presentació de la revista Treballs de la Societat Catalana de Biologia, dedicada als 150 anys de la publicació de L'origen de l'home de Charles Darwin, i editada pels professors Juli Peretó i Jaume Bertranpetit, va comentar-se durant el debat posterior que Charles Darwin era masclista. Aquesta acusació ve de lluny, i ja Lynn Margulis, en aquell llibre de divulgació titulat Dança misteriosa. L'evolució de la sexualitat humana (1991), escrit amb el seu fill Dorion Sagan, va fer una declaració semblant: "Darwin, com altres científics victorians, era un masclista; els seus comentaris sobre el paper actiu de les dones durant l'evolució giraren al voltant de la convicció que les femelles 'escollien' aquells mascles que havien vençut els seus competidors en un combat previ". De fet, Darwin, a L'origen de l'home, va deixar molt clara la seua opinió sobre la inferioritat de la dona, fins al punt d'escriure que aquesta era *"the intermediate between the child and the man"*.

Charles Darwin mantenia aquesta opinió com una conseqüència directa i inevitable de la seua teoria de la selecció sexual. En L'origen de l'home explica com els mascles de bona part de les espècies competeixen entre ells per tal de poder reproduir-se, cosa que per força hauria esperonat la seua evolució, millorant les seues aptituds. En canvi, el paper inactiu de les femelles no va resultar un estímul evolutiu important, i la seua evolució seria passiva, unida a la derivada dels mascles. Això explicaria la fortalesa masculina enfront de la femenina, i molts altres atributs sexuals (plomatges, cornamentes, ullals, etc.). En un reduccionisme perillós, Darwin pensava que el mateix havia passat amb l'espècie humana, i que això explicava que entre elles no hi haguera grans pensadores, ni científiques destacades, ni primeres figures en la majoria de les arts.

Diego Mir

Seria fàcil apel·lar a l'època victoriana, i a què Darwin era un home del seu temps. En realitat, es podria haver estalviat aquelles afirmacions tan poc científiques sobre el paper de les dones i que no anaven enlloc. Uns mesos abans de morir, Caroline Kennard, una feminista nord-americana i científica aficionada, li va escriure una carta demanant-li que precisara més la seua opinió sobre aquesta qüestió. Potser esperava una retractació, o una porta oberta a altres interpretacions, més favorables a les dones. En canvi, la resposta de Darwin, escrita amb una lletra tremolosa, fou clara i contundent: "Opine que, si bé les dones acostumen a superar els homes en qualitats morals, intel·lectualment són inferiors. I crec que, partint de les lleis de l'evolució (si és que les entenc correctament), serà molt difícil que el seu intel·lecte puga igualar el dels homes". I no sols això, Darwin també l'advertia que en cas que la dona volguera equiparar-se a l'home, aleshores hauria d'abandonar les tasques domèstiques, produint un gran trastorn a l'estabilitat i harmonia familiar.

Si és que les entenc correctament... La postil·la és curiosa. I la decepció de Kennard hagué de ser majúscula. I, tanmateix, la teoria de l'evolució va ser determinant per a l'expansió del feminisme i d'una nova manera de veure el paper de la dona en la societat. Com ha demostrat Kimberly A. Hamlin en el llibre *From Eve to Evolution* (2014), la teoria de l'evolució va oferir a les feministes nord-americanes un marc teòric nou i fresc, amb el qual combatre l'immobilisme de l'església, i el dogma bíblic que estipulava la inferioritat femenina i el rol submís de la dona. Per a les activistes feministes, la teoria de l'evolució "va proporcionar una nova manera de percebre l'univers i el seu paper en ell, i un nou llenguatge per a descriure el que veien".

Comptat i debatut, Darwin seria masclista, però la teoria evolutiva no, i va ser útil per a la lluita feminista. Vet ací la paradoxa. El darwinisme va servir per a demolir l'estatu quo masculí i pensar en un nou món, igualitari i sense barreres entre els dos sexes. Ho pense una mica: potser Darwin tenia raó i, en aquest punt, no entenia correctament les lleis de l'evolució.

Passavolants eterns

Publicat el 22 de novembre de 2021
Núm. 1954

Encara he collit un grapat de pimentons del meu hortet biològic. I unes poques albergínies, una mica escarransides, això sí. I unes tomaques molt madures, aquestes híbrides, de la varietat Òptima, que potser serviran per a donar sabor a alguna rosqueta, amb un rajolí d'oli verge i un pessic de sal. Mentre arranque de soca-rel algunes males brosses, una *Vanessa atalanta* fa revolades, ací i allà, i es posa en la terra humida, on el sol calfa a pleret. Estén l'espiritrompa i liba nutrients del sòl, i mou les ales suaument, amb una cadència hipnòtica. Pense que aquella papallona ve de ben lluny, potser dels països nòrdics o de les illes Britàniques, com també ho fan uns ocellets tímids i vivaços, anomenats mosqueters. Són passavolants, però alegren el lloc. Aviat arribaran els pit-roigs, i proclamaran, amb el seu cant monòton, entre les boires crepusculars, l'arribada de l'hivern. Maria Josep Escrivà els va dedicar uns versos plens d'enyor al seu poemari Sempre és tard, i mentre arregle una mica l'horteta pense en la seua veu poètica, que ha parasitat d'aquella manera la meua memòria.

Jordi Solà, al seu nou llibre d'aforismes, titulat La mirada perifèrica (ed. Afers), cita una frase de Marc Aureli d'allò més adient: "Acostuma't a parar esment en allò que diu un altre i, fins tot, en la mesura que et resulti possible, entra en l'ànima d'aquell que parla". I aleshores pense en la casa de la poeta a Miramar, i en el seu pati arredossat, i en com aquest ocellet estava de dolça melancolia la seua ànima, i com allò, aquell símbol dels dies hivernals, plàcids i silenciosos, de cels esbatanats, activen el lirisme de l'escriptora.

Diego Mir

La *Vanessa atalanta* fa una revolada més entre els tarongers, i de colp s'enlaira i desapareix, deixant un rastre vermell. Segueix el seu camí cap al sud. Tots som passavolants, ben mirat. Però, en canvi, l'art romandrà per sempre. Potser és allò el que ens fa plenament humans, aquella veu que naix de les nostres entranyes i que malda per perviure, per persistir al nostre pas. Com escriu Jordi Solà, en aquell poderós llibre d'aforismes: "Perquè l'home cerca projectar-se més enllà del límit, l'art sorgeix com a resposta a un sentit primordial de finitud. Una extensió de la memòria en contesa permanent contra l'entropia de l'oblit". Aquesta contesa que ompli la vida dels creadors, i que els allunya de la realitat biològica, de la pulsio més elemental de la naturalesa. Fins a acceptar els sacrificis més grans i radicals. I com escriu Solà: "L'únic que em manté dempeus és la literatura. Les paraules són el mannà del meu esperit. I sense esperit, tan sols hi ha la carn que deambula en el no-res. La veritable vida és la interior. La resta sols és biologia".

La resta sols és biologia. Els lledoners del barranc es van desfullant, i omplin els marges de fulles seques. Els crisantems han florit, coincidint amb Tots Sants, i projecten una morbidesa tardorenca. Caldrà aviat escatir-los de valent. Com també els rosers, afectats per la roia, un fong que resseca i taca les fulles. En un cantó de l'hort, un magraner grogueja, i els fruits curulls es baden, i fan les delícies de les busqueretes, que furguen entre aquelles carnositats ensucrades. I aviat arribaran els pit-roigs, carregats de paraules, mannà per a l'esperit del poeta. "Ha tornat el pit-roig/ al meu pati d'hivern./ I tot l'enyor s'ha fet de sobte llum", escrivia Maria Josep Escrivà. Això mateix. Ja som a les portes de l'hivern.

L'ou del diable dels monjos eremites de Sant Pere del Burgal

Publicat el 15 de novembre de 2021

Núm. 1953

Per a Ramon Folch i Josepa Bru

Avance per la senda que condueix al monestir de Sant Pere del Burgal. En la vall se sent la Noguera Pallaresa, aquella fressa d'aigua viva, i la vesprada cau lentament sobre les muntanyes pirinenques, daurant-les de tardor. En un marge de la senda, veig un ou del diable, ressec i consumit. Pius Font i Quer escrivia, en Flora pintoresca, que aquest fong "allibera un olor nauseabund, a carn putrefacta, a la qual acudeixen les mosques i altres insectes necròfils, esperançats, però llástimosament enganyats. Xipollejant en el líquid esporífer exsudat, se carreguen de disseminuls que després repartiran per tot arreu; i si en tal lloc tan poc adient han deixat alguns ous estan irremissiblement condemnats al fracàs".

Aquest fong és un impostor, com tantes altres coses de la naturalesa: les mosques s'hi atipen durant dies, i també hi posen els ous, abocant la descendència al desastre. En canvi, el fong dispersa les seues espores amb tota aquesta fauna necròfila. El seu nom científic és *Phallus impudicus*, i, en efecte, recorda una verga humana, amb el gland ben conspicu. En alguns gravats del segle XIX, es mostren dames victorianes que corren espaordides després d'haver descobert aquests bolets al jardí. El nom fou posat per Linné, l'any 1753, i, tanmateix, mentre camine cap al monestir de Sant Pere del Burgal, pense en com el naturalista suec va donar preferència a la impudícia que a l'engany. Aquell fong potser és impúdic, però sobre tot és un gran farsant. L'amic Celdoni Fonoll li va dedicar uns versos contundents, profundament fonollians: "Dret fal-lus pudent/ que en tot bosc t'embosques,/ se't foten les mosques/ ben a cremadent,/ perds el gland, i t'osques,/ et buides, t'escloques,/ i, fal-lus, bon vent!"

Diego Mir

De Sant Pere del Burgal queda poc, tan sols l'absis es manté dret, on encara es conserven, després d'una bona restauració i reconstrucció, algunes de les pintures murals. Segurament, fou fundat pel comte Ramon I de Tolosa, cap a mitjans del segle IX. Segons llegesc, entre les figures retratades als frescs hi és la comtessa Llúcia de la Marca, esposa d'Artau I de Pallars Sobirà, que hi figura com a protectora (i potser també hi hauria el retrat del comte). Aleshores, faig l'esforç d'imaginar-me el que degué ser fundar aquell monestir en plena edat mitjana, arribar per camins de mal peany, encauar-se allí, seduir artistes perquè viatjaren fins allà, que aquests s'establiren durant un temps i pintaren aquells frescs lluminosos, que il·luminarien la lúgubre foscor d'aquella església, i que admirarien els esforçats pagesos de les valls d'Àneu. Els darrers monjos del Burgal es deien Eudes i Saborit, i s'integraren en l'abadia de Gerri. Després d'ells, el bosc i la decadència caigueren sobre el Burgal.

A un centenar de metres del monestir, es troben uns eremitoris: caus excavats en una paret de roca viva, on els monjos anacoretes buscaven la soledat més absoluta, per portar una vida espiritual plena. M'imagino Eudes i Saborit, cadascun d'ells en un cau, arrezerats en la roca aspra i freda. Potser un *Phallus impudicus* ha crescut en la senda, alliberant la seua fetor cadavèrica i fent les delícies de les mosques, enganyades per aquella exuberància falsa. Me'ls imagine allí, els dos últims monjos del Burgal, fitant la Noguera Pallaresa, que baixa crescuda i esplendorosa. I tot seguit pense en la sensació de fracàs amb què abandonarien el lloc, on tants germans de l'ordre s'havien deixat la pell. Vides perdudes en el gran marasme de l'existència, com les mosques atrapades en el parany de l'ou del diable.

Simfonia de la Vall de Bonabé

Publicat el 8 de novembre de 2021

Núm. 1952

Camine per la Vall de Bonabé, al bell mig del parc natural de l'Alt Pirineu. El matí ha estat fred, però a mig dia el sol calfa a pleret i el cel és clar, sense un núvol, amb un atzur que retalla els cims pirinencs. Els aurons i moixeres esclaten amb el seu color mostassa, d'un groc tan encès i nítid que té alguna cosa d'irreal, com si aquella gama cromàtica tan homogènia fos resultat d'algun procés mecànic i artificial. I, tanmateix, no és així, tot és natural, fruit de les estacions. La tardor ho amera tot, amb una catifa de fulles de bedolls llustrosos ("Bedolls llustrosos, faigs i avets l'ombregen", canta Verdager a Canigó), una massa esponjosa que recobreix la senda i esmorteix els meus passos, amb alguns bolets que encara creixen ací i allà. I entre els aurons es drecen els avets, amb aquell ímpetu botànic colossal, fins a formar un bosc tancat i espès, que ve del solatge del temps. Un bosc evitern, que diria Josep Pla.

Acompanye un grup d'amics del Consell Cultural de les Valls d'Àneu, guiats pel naturalista Francesc Rodríguez. Volíem sentir la brama dels cérvols però aquesta s'ha avançat, i el mateix ha ocorregut amb la de la daina. El temps està boig, diu Francesc, explicant que a finals d'agost hi hagué uns dies molt freds que ho varen capgirar tot. També conta com a l'hivern hi hagué una gran nevada, i com dies després va ploure fang, enfosquant la neu. Imatges que varen colpir d'allò més els aneuencs, que mai no havien vist res semblant.

Diego Mir

En el camí descobrec uns còlquics, amb el seu color violat. En català li diuen safrà bord. Un altra espècie propera, rep el nom castellà de "quitameriendas", perquè apareix per sant Miquel, quan el dia s'acurta i el berenar es fa menys necessari. El nom científic del còlquic és *Colchicum autumnale*, i l'evidència terminològica no pot ser més explícita. No obstant això, em sorprèn trobar aquestes flors ja tan entrada la tardor, i a mil cinc-cents metres d'altura, cosa que indica que encara no ha entrat de bon de veres la fredor.

Junt als còlquics, revolen pels prats algunes papallones, que aprofiten aquells dies de bonança. Veig uns mirallets (*Issoria lathonia*), i un grapat de licènids. Francesc Rodríguez és autor d'un llibre preciós titulat Volianes, en el qual descriu uns quants itineraris lepidopterològics pel Pallars Sobirà, i per tant, és un bon coneixedor de l'entomofauna local. Discutim quin licènid pot tractar-se i jo recupere vells noms, flashos de vida, abandonats en les lleixes de la memòria. Seguim caminant, fins que arribem al torrent de Montgoso, completament assecat. El grup d'amics comenta que mai no l'havien vist així, sense aigua. El sol és radiant, i ens llevem roba, i alguns es queden en samarreta. Celebrem el dia tan bo que tenim, amb aquell cel esbatanat, i amb aquell espectacle dels caducifolis, sempre recomençat, com la mar.

Aleshores, pense en el Pare Castel, l'arrauxat autor del segle divuit creador d'un clavecí ocular. Aquest mantenia que igual que la música es dirigia a l'oïda el mateix es podia fer amb els colors, i crear un simfonia cromàtica, on els agraciats foren els ulls. I ho pense mentre m'endinse de nou en el bosc evitern d'avets, amb les usnees o barbes de caputxí produint aquell ambient màgic i tenebrós, i recreant els meus ulls d'una altra manera, com

si la simfonia de la vall de Bonabé haguera canviat de moviment.

Som feliços i gaudim d'un dia extraordinari. I, tanmateix, tots sabem que allò no és normal, ni aquella calor, ni aquells còlquics, ni aquell estol de papallones en els prats de la vall de Bonabé. Com tampoc ho era el fang plogut a l'hivern. Signes inequívocs del canvi climàtic. Però aprofitem el dia i seguim contents. Fet i fet, és així, i fem la viu-viu, com les papallones.

Bougainville, Diderot i Toni Cantó

Publicat el 18 d'octubre de 2021

Núm. 1949

Les recents declaracions de Toni Cantó afirmant que els colonitzadors espanyols portaren la pau a Amèrica representen una demencial percepció de la història. I, tanmateix, tot i que Cantó ho ha plantejat d'una manera molt descarnada, parlant de canibalisme i d'altres coses semblants, en el fons molts espanyols pensen semblant. És a dir, pensen que la seua cultura (en aquest cas, castellana i cristiana), constitueix un valor de tal magnitud que imposar-la als "salvatges" estava plenament justificat. D'aquesta manera, en cap moment contemplen el mal que varen fer als pobles indígenes, ni les terribles conseqüències que va significar l'arribada dels europeus. Tot allò que Fray Bartolomé de las Casas va resumir en la Brevísima relación de la destrucción de las Indias, on denunciava de manera espantosa els abusos de la colonització espanyola. I que va significar l'inici de la justificada Leyenda Negra.

Certament, en el passat, la colonització per part dels estats europeus de territoris d'ultramar es considerava un fet natural i legítim. Exploradors com James Cook o Louis Antoine de Bougainville narraren amb meticulositat les seues descobertes, i com prenién possessió de noves terres en nom dels seus regnes. No obstant això, Denis Diderot, en el Suplement del viatge de Bougainville, ja va exposar la perversió d'aquella mirada occidental, aquella absurditat d'arribar a un territori habitat per pobles indígenes i proclamar que aquella terra era seua. En aquest llibret extraordinari, escrit en forma de diàleg, Diderot denunciava els occidentals de desnaturalitzar les tribus indígenes, de despertar en elles l'enveja i la rivalitat, de violar la seua llibertat, d'apoderar-se dels seus bens, de no respectar-los com ells els havien respectat. En definitiva, acusava els occidentals "d'enverinar el món".

Diego Mir

La mirada de Diderot és prodigiosament moderna. I més perquè el seu al·legat anti-colonitzador es va produir en un temps on s'estava iniciant la conquesta de bona part del món. Els colons nord-americans exterminaren al voltant de sis-centes tribus de pèl-roges i a Austràlia el genocidi encara fou major, i d'aquelles tribus aborígenes en molts casos sols sobreviu la toponímia, paraules que ningú no sap ja què signifiquen. Per tant, apel·lar a l'evangelització dels indígenes com a lenitiu de la brutal colonització resulta absolutament oprobios. Com també escrivia Diderot, en el seu Saló de 1763: "Mai una religió ha estat tan fecunda en crims com el cristianisme; des de l'assassinat d'Abel fins al suplici dels Calas, no hi

ha ni una línia de la seua història que no siga sanguinolenta." Una idea que comparteix Nohal Yuval Harari en Sapiens, on deixa caure aquesta afirmació demolidora: "Algunes religions, com el cristianisme i el nazisme, han matat milions de persones a causa d'un odi violent". Si Toni Cantó, en la seua famosa al·locució, al·ludia als sacrificis humans dels indígenes amerindis, això és peccata minuta comparat amb el genocidi portat a terme pels cristians en aquells mateixos territoris.

Per tot això, és tan impropï que el director de la Oficina del Español faça aquesta mena de declaracions. Imagine que molts indígenes llatinoamericans, en sentir Toni Cantó, hauran tingut la temptació de renegar del seu castellà, imposat a sang i foc sobre la seua llengua vernacle. I, d'aquesta manera, es produeix la curiosa paradoxa de què qui hauria de promocionar la llengua espanyola incita a abandonar-la. Cosa que tampoc no sorprèn massa: comptat i debatut, tots sabem que en aquest cas l'espanyol és el de menys.

Hem confeccionat aquest document amb una petita tria dels articles, vuit exactament, que publica Martí Domínguez, a la secció "Lletres del mas", al setmanari El Temps.

En aquesta mateixa col·lecció ja vam publicar-ne un altre, el número 85, amb articles de la secció de El Temps, aleshores titulada "Històries naturals", de l'any 2009.

Martí Domínguez i Romero és un biòleg, professor universitari, periodista i escriptor valencià que intenta compaginar, a l'estil dels enciclopedistes francesos, tot el saber de la humanitat, allunyant-se de l'actual, i cada vegada més freqüent, especialització. És el director de la revista científica Mètode, publicació de la Universitat de València. Ha publicat diverses novel·les i ha recollit diversos premis literaris i periodístics.

Col·lecció Documents d'ant n°241